Číslo 3/2022

UNCE BULLETIN

Výzkumného centra pro lidská práva

srpen - říjen

Příslušníci Spojeného království ztratili po Brexitu unijní občanství a s tím související práva

Více na str. 15

V TOMTO ČÍSLE

1. Téma
Intersekcionální diskriminace
- Může zaměření se na intersekcionalitu přispět k efektivní rovnosti? – str. 3

Genderově podmíněné násilí
- Unijní a mezinárodní vývoj v oblasti potírání násilí vůči ženám a domácího násilí – str. 6
- Případ Said: Budoucnost stíhání genderově motivovaných zločinů podle mezinárodního práva – str. 8

Rusko
- Ruská federace po 26 letech opustila Radu Evropy – str. 11

Národní lidskoprávní instituce
- GANHRI a přezkum akreditací národních lidskoprávních institucí – str. 13

2. Soudní judikatura
- Příslušníci Spojeného království ztratili po Brexitu unijní občanství a s tím související práva – str. 15
- Omezení pacienta pásy v lůžku v judikatuře ESLP – str. 17

3. Nové publikace
- The Crime of Genocide: Then and Now. Evolution of a Crime. – str. 20
- Fundamental Rights and the Legal Obligations of Business – str. 21

Bulletin Výzkumného centra pro lidská práva UNCE (University Centre of Excellence)

Výkonná redaktorka: Mgr. Barbora Hnátová

ISSN (on-line): 2571-0923

UNIVERZITA KARLOVA v Praze
Právnická fakulta

Výzkumné centrum pro lidská práva
Nám. Curieových 7
116 40 Praha 1

www.vclp.cz
vclp@centrum.cz

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

V novém čísle Bulletinu VCLP (UNCE) Vám tentokrát předkládáme velmi bohatý obsah článků, informací, komentované judikatury a recenzí či anotací nových knih. Je to současně příležitost, abych Vám představil novou výkonnou redaktorku Bulletinu, kterou se od tohoto čísla stala Mgr. Barbora Hnátová, interní doktorandka PF UK a členka VCLP.

V úvodním článku se prof. Helena Hofmannová zabývá, v návaznosti na letošní seminář Evropské komise proti rasismu a netoleranci (ECRI), důležitou, ale v naší literatuře málo zpracovanou problematikou intersekcionální diskriminace, tj. diskriminace spočívající v propojeném působení více důvodů diskriminace. Další dva příspěvky se zaměřují na genderově podmíněné násilí. Dr. Eliška Jonášová připomíná Istanbulskou úmluvu a informuje o připravované směrnici EU o potírání násilí proti ženám a domácího násilí. Mgr. Nikola Kurková Klímová se pak ve světle případu Said zamýšlí nad stíháním genderově motivovaných zločinů podle mezinárodního práva.

V dalším příspěvku Elia Černohlávková připomíná, že 16.9.2022 Ruská federace opustila Radu Evropy, a tím také přestala být stranou Evropské úmluvy o lidských právech; přesto však do tohoto data se na ní závazky z Úmluvy vztahují a zbývají i mnohé dosud nevykonané rozsudky ESLP. Dr. Natalie Illková pak informuje o činnosti Globální aliance národních lidskoprávních institucí (GANHRI).

Toto číslo Bulletinu také, jak už je zvykem, přináší informace a komentáře k aktuální judikatuře SDEU (Mgr. Barbora Havlíková) a ESLP (Mgr. Matěj Stříteský z Kanceláře veřejného ochránce práv), jakož i informace o nových publikacích z pera doc. Pavla Ondřejka a dr. Milana Lipovského.

Pokud jde o další aktivity Centra, jsem rád, že mohu informovat o úspěšném semináři na téma *„Reflexe války na Ukrajině: 7 měsíců poté“*, který dne 5.10. 2022 uspořádalo Centrum ve spolupráci Katedrou mezinárodního práva a Centrem pro migrační a uprchlické právo. Do konce roku VCLP chystá ještě další akce, na které budete pozváni.

Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
koordinátor Centra

1. Téma

Může zaměření se na intersekcionalitu přispět k efektivní rovnosti?

Pod názvem tohoto příspěvku se koncem září letošního roku konal výroční seminář Evropské komise proti rasismu a netoleranci (ECRI) Rady Evropy.[1] Koncepce intersekcionální diskriminace může působit v domácích podmínkách velmi zdráhavého přístupu českých soudů k antidiskriminačnímu právu a k aplikaci zákazu diskriminace jako něco odtrženého od reality a v této fázi možná i kontraproduktivního.[2] Ovšem tento přístup na straně druhé vystihuje podstatu řady problémů, s nimiž se u nás v oblasti diskriminace potýkáme, a které mají ve svém základu právě intersekcionální charakter.

Intersekcionální přístup je v současnosti již běžně prosazován a používán akademiky a lidskoprávními organizacemi k překlenutí nedostatků zavedených antidiskriminačních legislativ a politik – zejména vzhledem k jejich omezené schopnosti vypořádat se s provázanou a vzájemně konstitutivní povahou strukturálních nerovností.[3] ECRI používá při své monitorovací činnosti intersekcionalitu, která umožňuje uchopit specifické zranitelné postavení, v jakém se nacházejí například romské či muslimské ženy nebo LGBTQ+ osoby nacházející se v postavení tzv. *dvojí menšiny*. Smyslem výročního semináře bylo především kriticky zkoumat způsoby a prostředky, jak vzít v úvahu koncept intersekcionality v právní rovině a jeho využití v konkrétních případech. Smyslem semináře bylo především kriticky zkoumat způsoby a prostředky, jak vzít v úvahu koncept intersekcionality v právní rovině a jeho využití v konkrétních případech.

Fotografie z výročního semináře ECRI [4]

Co je podstatou intersekcionálního přístupu k diskriminaci?

S výhradou stručnosti dané formátem tohoto textu nelze tuto otázku komplexně objasnit, avšak pouze se pokusit vystihnout výchozí principy intersekcionality a otevřít úvahu o jejím významu. Intersekcionální diskriminace představuje jeden z typů diskriminace spočívající na více než jenom diskriminačním důvodu (např. osoba, která je diskriminována na základě své rasy je rovněž diskriminována z důvodu jejího pohlaví, sexuální orientace, náboženství,

[1] Autorka je členkou ECRI za Českou republiku.

[2] Jednou z mála právních odborných prací věnovaných této problematice je text Kristiny Koldinské, profesorky pracovního práva a práva sociálního zabezpečení z pražské právnické fakulty a také expertky European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. Viz KOLDINSKÁ, K. Vícenásobná diskriminace – koncept pro Českou republiku? In: ŠMÍD, M. (ed.). *Právo na rovné zacházení: Deset let antidiskriminačního zákona*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020.

[3] Viz COLM, O. The Potential and Pitfalls of Intersectionality. In: *The Context of Social Rights Adjudication*. 2020. Dostupné na: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10103361/3/O'Cinneide_O'Cinneide%20final%20intersectionality%20SER%20chapter.pdf.

[4] Zdroj obrázku: https://vimeo.com/759213588.

věku či jejího zdravotního postižení). Pro diskriminaci spočívající ve více diskriminačních důvodech se používá několik termínů jako např. vícenásobná diskriminace, kumulativní či kombinovaná diskriminace. Přestože se tyto termíny používají často nekonzistentně a synonymně, každý z nich má poněkud jiný význam. Termín intersekcionální diskriminace je nejčastěji zaměňován s termínem vícenásobné diskriminace. Oba termíny mají ovšem odlišný význam. Vícenásobná diskriminace spočívá v diskriminaci založené na více různých důvodech, projevujících se buď v odlišných situacích či ve stejné situaci různými způsoby, vždy však vyskytujících se vedle sebe.[5] Oproti tomu intersekcionální diskriminace spočívá nikoliv v existenci pouze více důvodů diskriminace, ale v propojeném, resp. synergickém působení těchto důvodů.[6] Vzájemné působení více diskriminačních důvodů, jejichž propojení je podstatou diskriminačního jednání, je definičním znakem intersekcionální diskriminace.

Oficiální ilustrace k výročnímu semináři ECRI[7]

Konkrétní příklady intersekcionální diskriminace

Za pilotní kauzu je považován případ *DeGraffenreid v General Motors* z roku 1976,[8] v němž afroamerické ženy podaly žalobu na General Motors s tvrzením, že seniorní systém zaměstnavatele udržoval účinky dřívější diskriminace afroamerických žen. Firma General Motors nezaměstnávala afroamerické ženy před rokem 1964 a všechny afroamerické ženy zaměstnané v 70. letech přišly o práci v důsledku propouštění na základě seniority během následné recese. Protože mezi těmi, kteří unikli propuštění, byly jak bílé ženy, tak afroameričtí muži, nemohly se afroamerické stěžovatelky domáhat že s nimi bylo zacházeno méně příznivě buď na základě pohlaví nebo na základě rasy. Byly diskriminovány na základě toho, že byly afroamerického původu a současně ženy. Taková diskriminace nespočívala tedy pouze na sečtení dvou druhů diskriminace, ale byla založená na jejich propojení.[9]

Ze současnějších případů lze například uvést rozsudek Soudního dvora EU (SDEU) ve věci *Nikolova v ČEZ* z roku 2015.[10] V kauze Nikolova se jednalo o umístění elektroměrů v městské čtvrti, v níž bydlí především bulharští Romové, na sloupech nadzemního elektrického vedení ve výšce

[5] Viz podrobně Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law. European network of legal experts in gender equality and non-discrimination, EC. 2016, s. 27-28.

[6] Jak toto působení diskriminačních důvodů charakterizuje Kimberlé Crenshaw, která je považována za zakladatelku teorie intersekcionality. Viz CRENSHAW, K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politic. In: *University of Chicago Legal Forum*. 1989, č. 1, s. 140.

[7] Zdroj ilustrace: https://www.coe.int/documents/33998058/38303601/Annual+Seminar+with+EQ+2022

[8] *DeGraffenreid v General Motors* Assembly Division 413 F Supp. 142 (US Federal Court of Appeals). V této kauze soud odmítl intersekcionální přístup, a tedy přistoupit k situaci stěžovatelek tak, že se jako afromerické ženy setkávají s kombinovanou rasovou diskriminací a diskriminací na základě pohlaví.

[9] Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law, s. 28.

[10] Rozsudek Soudního Dvora EU (Velkého senátu) ze dne 16. 7. 2015, č. 83/14, *ČEZ proti Nikolova*.

šesti až sedmi metrů. V ostatních čtvrtích společnost ČEZ RB umístila elektroměry ve výšce 1,70 metru, a to nejčastěji v bytech spotřebitelů či přímo na jejich domech či plotech. Společnost tuto praxi odůvodňovala existencí velkého množství neoprávněných odběrů, poškozování měřičů a manipulací s nimi v této oblasti. Sporná praxe se uplatňovala na všechny obyvatele oblasti, bez ohledu na to, za byli romského původu či nikoliv. Při rozhodování o předběžné otázce předložené v této kauze bulharským správním soudem, SDEU konstatoval, že pojem „diskriminace na základě etnického původu“ ve smyslu směrnice č. 2000/43, a zejména jejího článku 1 a čl. 2 odst. 1 musí být vykládán v tom smyslu, že za okolností tohoto případu se tento pojem uplatní bez ohledu na to, zda se dané opatření týká osob, které mají určitý etnický původ nebo osob, které nemají tento původ, ale společně s prvně uvedenými je s nimi zacházeno méně příznivě nebo jsou specificky znevýhodněny v důsledku tohoto opatření.[11]

Přestože Soud explicitně nepoužil termín intersekcionální diskriminace, je toto rozhodnutí chápáno jako jeden z příkladů přístupu zahrnujícího prolínající se diskriminační důvody: etnický původ, socioekonomické postavení a místo pobytu.[12] Na výročním semináři ECRI byl diskutován význam této i další judikatury, která se postupně rozvíjí, nejvýznamněji před SDEU, ale ve skromnější míře také před vnitrostátními soudy. Intersekcionální přístup lze nejčastěji vysledovat v případech týkajících se věku, pohlaví, těhotenství, zdravotního postižení, národnostní či etnické příslušnosti, resp. v jejich provázanosti.

Závěr

Závěrem se lze vrátit k otázce naznačené v úvodu, tj. proč je vhodné se intersekcionalitou zabývat? Jak jsem již uvedla, koncepce intersekcionální diskriminace může působit jako velmi vzdálená, kontraproduktivní a též jako uměle vytvořená fikce.

Bez zvážení intersekcionální povahy diskriminace je však těžké s řadou problémů, s nimiž se Česká republika potýká, úspěšně bojovat, jak ostatně prokazuje i jejich dlouhodobost. Mezi jinými lze uvést rozsudek *D. H. a ostatní proti České republice* a otázku inkluzivního vzdělávání, sociálního vyloučení Romů či sterilizaci romských žen, ale i rovné postavení žen a mužů.

Helena Hofmannová

[11] Rozsudek ve věci Nikolova, bod. 50.

[12] Srov. Hodnocení in Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law, s. 76.

Unijní a mezinárodní vývoj v oblasti potírání násilí vůči ženám a domácího násilí

Snaha bojovat proti násilí vůči ženám a domácímu násilí je již řadu let zřejmá jak na mezinárodní, tak na unijní úrovni. V prostoru Evropské Unie se pak jedná především o reakci na ochranu základních hodnot EU a zájem zajistit dodržování Listiny základních práv EU. Při vymezování konkrétních právních ustanovení se však v dané problematice objevuje celá řada právně politických debat a protichůdných přístupů jednotlivých států, zejména s ohledem na specifickou roli a povahu trestního práva a justiční spolupráce v trestních věcech.

Istanbulská úmluva

Hlavní mezinárodněprávní normou v dané oblasti, výrazně diskutovanou, se stala Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (Istanbulská úmluva) z roku 2011. Evropská unie úmluvu podepsala dne 13. června 2017, kdy se již k samotnému procesu tohoto připojení vyjadřoval na žádost o posudek Soudní dvůr EU (posudek č.1/19 ze dne 6. října 2021). Istanbulská úmluva a její postupná ratifikace smluvními státy je spojena s výraznými politickými projevy, jak dokládá skutečnost, že první ratifikující stát od úmluvy odstoupil (případ Turecka), a také například skutečnost, že při současné válce na Ukrajině a zvýšených obav z perzekucí a násilí se Ukrajina stala 36. ratifikujícím státem a úmluva zde vstupuje v platnost 1. listopadu 2022. Česká republika úmluvu podepsala v květnu 2016, ratifikace je zatím odkládána.

Hlavní části Istanbulské úmluvy se týkají především: I. **prevence** (zejména v oblasti vzdělávání, zvyšování obecného povědomí, programů preventivních zásahů a nápravy či zapojení soukromého sektoru a médií); II. **ochrany a podpory** (informace pro oběti, služby obecné podpory, pomoc při stížnostech, azylová zařízení, telefonní linky, povzbuzení k oznamování); III. **hmotného práva** (trestnost vymezených jednání, například psychické, fyzické a sexuální násilí, nebezpečné pronásledování, nucený sňatek či násilné přerušení těhotenství, dále zajištění, aby tyto trestné činy nemohly být ospravedlňovány, ať již kulturou, náboženstvím, tradicí či ctí a také jsou zde vymezeny přitěžující okolnosti či zákaz povinného alternativního řešení sporů); IV. **procesní stránky** (okamžitá reakce, zákaz vstupu do obydlí, omezující či ochranné příkazy, soudní řízení ex officio či ochranná opatření); V. **migrace a azylu** a VI. **mezinárodní spolupráce**.

Návrh směrnice k potírání násilí vůči ženám a domácího násilí

Za shodným účelem dosažení vyšší míry prevence a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí Komise představila návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (návrh směrnice), která se zaměřuje především na kriminalizaci určitých forem násilí, posílení přístupu obětí ke spravedlnosti, poskytování podpory obětem a předcházení násilí vůči ženám a domácímu násilí a v neposlední řadě posílení koordinace a spolupráce na národní

a unijní úrovni. Zajištění vysoké úrovně bezpečnosti v prostoru svobody, bezpečnosti a práva je upraveno v hlavě V Smlouvy o EU. Volba právního nástroje v podobě směrnice pak dle Komise reaguje na ustanovení čl. 82 a 83 Smlouvy o fungování EU, podle kterých je upravena justiční spolupráce v trestních věcech a řádným legislativním postupem lze stanovit právě formou směrnic minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem z důvodu povahy nebo dopadu těchto trestných činů nebo kvůli zvláštní potřebě potírat ji na společném základě.

V této oblasti se jedná o první předpis upravující konkrétně tento druh násilí. Jedná se tak i o reakci na zavedené mezinárodní standardy, zejména Istanbulskou úmluvou. Rozsah násilí vůči ženám, které je genderově podmíněným násilím, obsahuje veškeré podoby násilí, které vedou nebo mohou vést k fyzické, sexuální, psychické nebo ekonomické újmě či utrpění. Mezi konkrétní formy trestného jednání v této oblasti patří například sexuální násilí, mrzačení ženských pohlavních orgánů, nucené sňatky, nucené sterilizace či nenávistné výroky, ale také kybernetické násilí. V případě domácího násilí se jedná o násilí v rodině nebo v domácnosti a potenciální obětí může být kdokoli, bez ohledu na pohlaví nebo gender.

Ilustrační foto[1]

Obsah návrhu směrnice

Návrh směrnice zdůrazňuje, že prevence a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí jsou nezbytné proto, aby byla v Unii zajištěna vysoká míra bezpečnosti a bylo možné beze zbytku požívat základních práv, včetně práva na rovné zacházení s muži a ženami. Mezi obecné cíle návrhu směrnice dle Komise patří zvýšení účinnosti stávajících právních nástrojů Unie v dané oblasti, odstranění nedostatků v ochraně, přístupu ke spravedlnosti, podpoře, prevenci, koordinaci a spolupráci a uvedení práva Unie do souladu s mezinárodním právem. Navrhovaná směrnice je prvním předpisem komplexně upravujícím násilí vůči ženám a domácí násilí, přičemž cílená opatření stanoví minimální pravidla a členským státům zůstává možnost upravit problematiku přísněji a zohlednit svoji konkrétní situaci.

Návrh směrnice navazuje na stávající právní předpisy, které upravují některé druhy násilí a práva obětí. Jedná se především o směrnici o právech obětí, směrnici o ochranném evropském příkazu, směrnici o boji proti pohlavnímu zneužívání dětí, směrnici o boji proti obchodování s lidmi, směrnici o odškodňování a směrnice o genderové rovnosti. V oblasti připravovaných

[1] Zdroj: https://www.ejiltalk.org/wp-content/uploads/2022/01/eu_flagss_0.webp.

právních předpisů se pak jedná například o návrh aktu o digitálních službách.

V návrhu směrnice jsou vymezeny: I. **trestné činy** (znásilnění, mrzačení ženských pohlavních orgánů, sdílení intimního nebo zmanipulovaného materiálu bez souhlasu, kybernetické pronásledování, kybernetické obtěžování, kybernetické podněcování k násilí nebo k nenávisti); II. **pravidla ochrany obětí** (individuální posouzení, navázání kontaktu se službami podpory, vykázání a omezující a ochranné příkazy, ochrana soukromí oběti při vyšetřování a soudních řízeních); III. **podpora obětem** (právní, sociální či lékařská, telefonní linky, provizorní ubytování); IV**. prevence** a V. **spolupráce**.

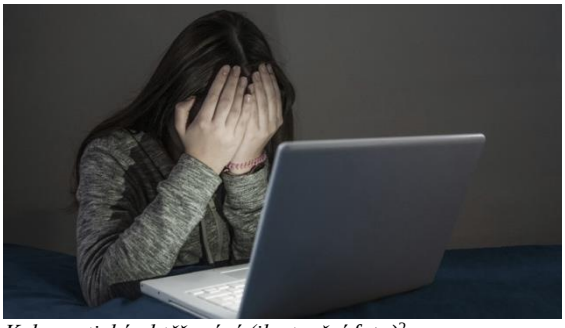

Kybernetické obtěžování (ilustrační foto)[2]

Statistické údaje

Z dostupných údajů Světové zdravotnické organizace vyplývá, že každá třetí žena na celém světě byla během svého života vystavena fyzickému nebo sexuálnímu násilí, přičemž ve většině případů se jednalo o útok ze strany partnera.[3] V rámci průzkumu Agentury EU pro základní práva z roku 2014[4] bylo zjištěno, že každá desátá žena byla obětí sexuálního násilí, každá dvacátá byla znásilněna a více než pětina žen pocítila domácí násilí. Rozšířené je i kybernetické násilí, neboť v roce 2020 se každá druhá mladá žena setkala s genderově podmíněným kybernetickým násilím.[5] Problematika násilí vůči ženám přesahuje i do pracovní roviny, neboť přibližně třetina žen, které v Unii zažily sexuální obtěžování, uvedla, že se tak stalo v práci.[6]

Přístup států k řešení genderově podmíněného a domácího násilí

Problematika genderově podmíněného násilí a domácího násilí je jedním z nejrozšířenějších případů porušování lidských práv na světě, nicméně výhrady států zaznívají právě s ohledem na trestněprávní rovinu, kdy trestní politika má oproti jiným oblastem více suverénní povahu. V obou komorách Parlamentu ČR i ze strany Vlády ČR zazněly při posuzování návrhu směrnice podporující hlasy směrem ke snaze zlepšit postavení obětí těchto forem násilí a snaze více sjednotit skutkové podstaty trestných činů, naopak největší výhrady se dotýkaly trestní odpovědnosti a sankcí, předkládané na unijní úrovni. V mezinárodním společenství se často objevují výhrady i k textu Istanbulské úmluvy (například ze strany Polska či Maďarska), ať se již jedná o zdrženlivost států přistoupit k ratifikaci či přímo úvahy od úmluvy odstoupit. Opačný přístup pak dokládá příklad nedávné ukrajinské

[2] Zdroj: https://www.coe.int/en/web/portal/-/how-two-key-council-of-europe-conventions-can-tackle-online-violence-against-wom-1.

[3] Devastatingly pervasive: 1 in 3 women globally experience violence. WHO. 9. 3. 2021 [on-line] Dostupné na: https://www.who.int/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence.

[4] Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. FRA. 5. 3. 2014. [on-line]. Dostupné na: https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report.

[5] Návrh směrnice EP a Rady o potírání násilí vůči ženám a domácího násilí.

[6] Tamtéž.

ratifikace a snahy Evropské unie v podobě přípravy návrhu směrnice k těmto formám násilí. S ohledem na zdrženlivé postoje států však lze očekávat dlouhodobý průběh jednání.

Eliška Jonášová

Případ Said: Budoucnost stíhání genderově motivovaných zločinů podle mezinárodního práva

Na konci září letošního roku bylo u Mezinárodního trestního soudu zahájeno hlavní líčení ve věci bývalého velitele ozbrojené skupiny Seleka Mahamata Saida Abdela Kaniho, který byl obžalován ze zločinů proti lidskosti a válečných zločinů spáchaných ve Středoafrické republice v roce 2013 v průběhu povstání proti tehdejšímu prezidentovi Françoisi Bozizému.[1]

Said byl předán do Haagu v lednu 2021[2] a ještě téhož roku byl postaven před přípravný senát k potvrzení svých obvinění. Soudci vyhověli návrhu žalobce jen částečně, neboť přivolili k zahájení hlavního líčení pouze pro zločiny, jichž se měl Said dopustit v detenčním zařízení v Bangui ve funkci jeho ředitele v období od 12. dubna 2013 do 30. srpna 2013.[3]

Saidovo trestněprávní jednání spočívalo zejména v neoprávněném držení obětí v malých, neosvětlených a neventilovaných prostorech, bití s pomocí bičů, holí a pažeb zbraní, fyzickém mrzačení, odpírání stravy a tekutin, výhrůžkách smrtí a mučení. Jedním z bodů obvinění je i perzekuce vězněných mužů a chlapců pro jejich příslušnost k politické a etnické skupině a pohlaví.[4] Podle obžaloby cílily Saidovy zločiny na osoby, které byly členy ozbrojených milic Seleka považovány za podporovatele dosavadní vlády. Do této skupiny byli automaticky řazeni obyvatelé křesťanského vyznání či příslušníci etnik Gbaya, Mandja a Banda, z nichž pocházel též prezident Bozizé.[5] Na rozdíl od jiných osob stíhaných před Mezinárodním trestním soudem není Saidova trestní odpovědnost vyvozována pouze z jeho řídící pravomoci ve vztahu k detenčnímu zařízení, ale též z jeho přímé účasti při útocích, během nichž došlo k zatýkání perzekuovaných osob.

Said během zahájení jednání před MTS v říjnu 2021[6]

Stíhání genderově motivovaných zločinů

Ačkoli genderová diskriminace a s tím spojené pronásledování provázely řadu trestních věcí projednávaných před

[1] Zatýkací rozkaz na Mahamata Said Abdel Kaniho, 7. 1. 2019, Přípravný senát II, *Žalobce vs. Mahamat Said Abdel Kani*, ICC-01/14-01/21-2-US-Exp, odst. 6-15.

[2] Rozhodnutí o konání ústního jednání při prvním předvedením Mahamata Said Abdel Kaniho, 26. 1. 2021, Přípravný senát II, *Žalobce vs. Mahamat Said Abdel Kani*, ICC-01/14-01/21-218-Red, odst. 4.

[3] Rozhodnutí o potvrzení obvinění proti Mahamatu sAidu Abdel Kanimu, 9. 12. 2021, Přípravný senát II, *Žalobce vs. Mahamat Said Abdel Kani*, ICC-01/14-01/21-218-Red, s. 50-61.

[4] Ibid., s. 60-61.

[5] Ibid., odst. 60 a 63.

[6] Zdroj: https://www.icc-cpi.int/news/said-case-trial-open-26-september-2022.

Mezinárodním trestním soudem, obvinění proti Saidovi představují v historii této instituce teprve třetí případ, kdy bylo pro tyto zločiny výslovně zahájeno trestní stíhání. Jeho trestní věc se nadto vymyká povahou jednotlivých zločinů, jež žádným způsobem nezasahují do sexuální oblasti jako v minulosti stíhané znásilnění, sexuální násilí, nucené těhotenství či sexuální otroctví, ale spočívají výlučně v rozdílném zacházení s osobami mužského pohlaví z důvodu jejich sociálně konstruované role jako bojovníků a obránců ve středoafrické společnosti.

Genderově motivované zločiny bez sexuálního podtextu se u Mezinárodního trestního soudu poprvé objevily jako součást obžaloby v případech člena extremistické skupiny Ansar Eddine a velitele islámské policie Al-Hassana a vůdce milic Janjaweed Abd-Al-Rahmana, jež byly otevřeny v souvislosti s vyšetřováním situace v Mali a Súdánu. Zatímco Al-Hassanova obvinění spíše zapadají do dlouhodobého zaměření Úřadu žalobce na zločiny páchané proti ženám a dívkám jako zvláštním obětem ozbrojeného konfliktu, v jehož průběhu docházelo v malijském Timbuktu k jejich segregaci, perzekuci a tvrdým postihům pro porušování striktně vykládaného práva šaría,[7] případ súdánského vůdce Abd-Al-Rahmana se zabývá obdobnými skutky, které jsou předmětem Saidova trestního stíhání, neboť zahrnuje též obvinění z nelidského zacházení s muži pro jejich příslušnost k určitému pohlaví.[8]

Přestože žádný z výše uvedených případů dosud nedospěl ke konci hlavního líčení, vznesená obvinění indikují významný obrat ve strategii Úřadu žalobce stíhat i pachatele zločinů, jež se vyznačují výraznými genderovými prvky.

Lze očekávat, že tato strategie bude rozpracována v připravované aktualizaci interního programového dokumentu o sexuálně a genderově motivovaných zločinech z roku 2014,[9] který je nyní předmětem veřejných konzultací.[10] Jeho nové vydání by mělo reagovat na zkušenosti Úřadu žalobce z dosud projednaných případů před Mezinárodním trestním soudem, v nichž byla řešena problematika obětí těchto zločinů, a zároveň posílit transparentnost a předvídatelnost postupu žalobce při vyšetřování a stíhání jejich pachatelů. V nadcházejících letech je tak možné, že uvedeným zločinům bude věnována zvýšená pozornost při konstrukci obžaloby, v níž obdobné skutky přestanou figurovat jen jako kontextuální element, ale stanou se samostatnými obviněními, pro něž bude Úřad žalobce žádat potvrzení přípravného senátu.

Nikola Kurková Klímová

[7] Rozhodnutí o potvrzení obvinění proti Al Hassanu Ag Abdoul Aziz Ag Mohamedu Ag Mahmoudovi, 13. 11. 2019, Přípravný senát, *Žalobce vs. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud*, ICC-01/ 12-01/18-461-Corr-Red, odst. 94, 109, 177.

[8] Rozhodnutí o potvrzení obvinění proti Ali Muhammadu Ali Abd-Al-Rahmanovi, 13. 11. 2019, Přípravný senát II, *Žalobce vs. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman*, ICC-02/05-01/20-433, s. 60, 64-65, 69-70.

[9] Policy Paper on Sexual and Gender-Based Crimes. Úřad žalobce Mezinárodního trestního soudu. 2014 [online]. Dostupné na: https://www.legal-tools.org/doc/7ede6c/.

[10] The Office of the Prosecutor launches public consultation on a new policy initiative to advance accountability for Gender Persecution under the Rome Statute. Mezinárodní trestní soud. 2021 [online]. Dostupné na: https://www.icc-cpi.int/news/office-prosecutor-launches-public-consultation-new-policy-initiative-advance-accountability.

Ruská federace po 26 letech opustila Radu Evropy

Ruská federace přestala být k 16. září 2022 smluvní stranou Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Evropský soud pro lidská práva tak definitivně ztratil pravomoc se zabývat případy porušování lidských práv v Ruské federaci. Stalo se tak v přímém důsledku Ruské invaze na Ukrajinu. Rusko ohlásilo svůj záměr ukončit členství v Radě Evropy koncem února 2022. V březnu byla země oficiálně vyloučena, čímž začalo šestiměsíční přechodné období, které 16. září vyústilo v definitivní ukončení Ruského působení v této organizaci.[1]

Ačkoli byla ochrana lidských práv v Ruské federaci i přes členství v Radě Evropy jistě nedokonalá, odchodem Ruska ztratilo nárok na ochranu lidských práv přes 140 milionů lidí. V současné době je u ESLP stále ještě 17 450 nevyřízených stížností proti Rusku.[2] Rusko má povinnost jakýkoli rozsudek, vyplývající z těchto stížností, vykonat. Země však již v březnu oznámila, že výkon těchto rozsudků nemá v plánu.

Ruská federace se stala členem Rady Evropy v roce 1996 a to i přesto, že nesplňovala podmínky členství této organizace. Rusku chyběla řada základních právních opatření nezbytných pro ochranu lidských práv. Ve Štrasburku však panoval názor, že členství Ruska pozitivně přispěje k lidskoprávní reformě na jeho území. Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv, kterou mohou ratifikovat jen členské státy Rady Evropy, Ruská federace ratifikovala v roce 1998.[3]

Dnes, po 26 letech, je jasné, že naděje v reformu v oblasti ochrany lidských práv a demokracie v Rusku byly klamné. Ruská federace byla zemí, proti které ESLP dostával stížností nejčastěji. Mnoho z nich se týkalo opakovaného porušovaní nejzákladnějších práv zakotvených v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv, jako jsou právo na život (dle článku 2) nebo zákaz mučení (dle článku 3).[4] Ruská vláda se navíc často vyhýbala povinnosti, rozsudky ESLP plnit. Dle *European Implementation Network* Rusko do dnes nevykonalo více než 90% rozhodnutí ESLP z posledních deseti let.[5]

Obecně lze také říci, že se stav lidských práv v Rusku zhoršuje. Práva na svobodu slova, shromažďování a mírový protest jsou pravidelně porušována. Politická opozice, ochránci lidských práv, aktivisté a novináři jsou utlačováni a zločiny proti nim často zůstávají nepotrestané. LGBTQIA+ komunita čelí zvyšující se diskriminaci.[6]

---

[1] Resolution of the European Court of Human Rights on the consequences of the cessation of membership of the Russian Federation to the Council of Europe in light of Article 58 of the European Convention on Human Rights. Evropský soud pro lidská práva. 22. 3. 2022 [online]. Dostupné na: https://echr.coe.int/Documents/Resolution_ECHR_cessation_membership_Russia_CoE_ENG.pdf .

[2] Russia ceases to be party to the European Convention on Human Rights. Council of Europe Newsroom. 16. 9. 2022 [online]. Dostupné na: https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-party-to-the-european-convention-on-human-rights.

[3] MÄLKSOO, L. Introduction. Russia, Strasbourg, and the paradox of a human rights backlash. In: MÄLKSOO, L. - BENEDEK W. (eds.). *Russia and the European Court of Human Rights*. Cambridge University Press, 2017.

[4] Russia and the European Court of Human Rights. Stichting Justice Initiative. Dostupné na: https://www.srji.org/en/echr/russia/.

[5] Russia. European Implementation Network. Dostupné na: https://www.einnetwork.org/russia-echr.

[6] Stav lidských práv v Rusku v roce 2021. Amnesty International. 28. 3. 2022 [online]. Dostupné na: https://www.amnesty.cz/zprava/5328/stav-lidskych-prav-v-rusku-v-roce-2021.

Válka na Ukrajině nyní přispěla k nejvážnějšímu omezení lidských práv, které může reálně vyústit v naprostý zánik základních práv a svobod v zemi.[7]

Vyřazení vlajky Ruské federace před sídlem Rady Evropy[8]

Navzdory nepříznivému vývoji nelze zcela opomenout pozitivní dopady Ruského členství v Radě Evropy jak pro Rusko, tak pro ostatní členské země. Pozitivně pro Rusko lze hodnotit například zrušení trestu smrti a celkovou reformu trestního práva procesního. Rozsudky ke konfliktu v Čečensku podstatně vedly k objasnění aplikace lidských práv v případě ozbrojených konfliktů a mají tak relevanci pro všechny členské země. Důležitou roli sehráli bývalý ruští soudci Evropského soudu pro lidská práva, např. v *Lautsi a ostatní proti Itálii.*[9] Opomenout samozřejmě nelze ani Ruskou finanční podporu Rady Evropy. Jen v roce 2020 Rusko přispělo částkou 33 milionů eur, což odpovídá více než 10 % z celkových příspěvků.[10] I přes ukončení Ruského působení v Radě Evropy není Rusko zbaveno veškerých svých závazků. Rozsudky k stížnostem podaným do 16. září 2022 má Rusko povinnost plnit. K tomu patří i mezistátní stížnosti týkající se anexe Krymu či sestřelení letu MH17. Rusko musí také dostát svým finančním závazkům vůči Radě Evropy a řádně ukončit zaměstnanecké kontrakty.[11]

Rusko není jediným státem v historii Rady Evropy, který tuto organizaci opustil. První bylo Řecko v roce 1969, které se však již po pěti letech vrátilo. Nezbývá než doufat i v brzký návrat Ruska a především v brzké zavedení politického režimu vstřícného k lidským právům.

Elia Černohlávková

GANHRI a přezkum akreditací národních lidskoprávních institucí

Globální aliance národních lidskoprávních institucí (GANHRI) je uskupení, které sdružuje národní lidskoprávní instituce (NHRI). Těmto institucím je udělována akreditace typu A nebo B podle toho, do jaké míry splňují podmínky tzv. Pařížských principů.[1] Pokud jsou u dané NHRI Pařížské

[7] Představení zprávy Moskevského mechanismu k porušování lidských práv v Rusku. Ministerstvo zahraničních věcí. 23. 9. 2022 Dostupné na: https://www.mzv.cz/mission.vienna/cz/aktuality/predstaveni_zpravy_moskevskeho.html.

[8] Zdroj: https://www.coe.int/documents/11841206/19806348/2022-web-Russia+flag+removal.png/92808739-8750-47b3-6a57-545ff70434ac?t=1650878206000.

[9] MÄLKSOO, L.

[10] Programm and Budget 2020-2021. Council of Europe (Ministers'Deputies). 20. 12. 2019 [online]. Dostupné na: https://rm.coe.int/1680994ffd#page=184. S. 183.

[11] Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine. Council of Europe (Ministers'Deputies). CM (2022)70. 15. 3. 2022 [online]. Dostupné na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5d7d3.

[1] Pařížské principy („Principy týkající se postavení národních lidskoprávních institucí") stanovují minimální standardy, které musí NHRI splňovat, aby byly považovány za důvěryhodné a účinně fungovaly. Hlavními pilíři Pařížských principů jsou pluralita, nezávislost a efektivita.

principy naplněny zcela, odpovídá úrovni akreditace A, pokud jsou naplněny částečně nebo nejsou k dispozici dostatečné informace k rozhodnutí, uděluje se akreditace B. Státy, které NHRI nemají, nebo jejich NHRI neodpovídají Pařížským principům, akreditací od GANHRI nedisponují.

Akreditační podvýbor a jeho úkoly

Otázky týkající se akreditací má v rámci GANHRI na starosti tzv. Akreditační podvýbor, jež zasedá zpravidla dvakrát ročně. Jeho úkolem je posuzovat žádosti NHRI o udělení akreditace[2] a každých pět let znovu prozkoumat stav NHRI se statusem A.[3] Pokud se okolnosti týkající se NHRI se statusem A změní tak, že může být ohrožen její soulad s Pařížskými principy, může také podvýbor zahájit přezkum stavu její akreditace. NHRI se statusem B mohou také požádat o přezkum své akreditace. Výsledkem zasedání Akreditačního podvýboru jsou zprávy s doporučeními, na základě kterých mohou být akreditace jednotlivým NHRI uděleny, změněny nebo odebrány.[4]

Vývoj v posledních šesti letech[5]

K červenci 2022 GANHRI zahrnovala 119 členů, 89 z nich se statusem A a 30 se statusem B. V této alianci tak zdaleka nejsou zástupci všech států mezinárodního společenství, žádostí o nové akreditace ale stále přibývá.

Ve zkoumaném období o akreditaci zažádalo celkem 14 států[6] z nichž většina byla akreditována stupněm A, výjimkou byla Belgie, Paraguay, Uzbekistán a Fiji se stupněm B.

Pravidelný pětiletý přezkum vychází pro většinu států a jejich NHRI podobně úspěšně, a akreditaci A si tak většina udrží. Ze 73 přezkoumávaných NHRI bylo u pouze 5 států doporučeno snížit akreditaci na stupeň B. Konkrétně šlo o Ázerbájdžán, Mauritánii, Nikaraguu, Alžírsko a Maďarsko.

Mimořádná situace nastala v případě Afghánistánu. Poté, co v srpnu 2021 Tálibán převzal moc v Afghánistánu, rozhodla se místní NHRI v souladu s článkem 16 odst. 1 Statutu GANHRI informovat alianci o změně okolností s tím, že daný úřad již nevyhovuje Pařížským principům. V návaznosti na to se Akreditační podvýbor rozhodl zahájit zvláštní přezkum akreditace a později doporučil změnu ze stupně A na stupeň B. Mezitím však Tálibán úřad rozpustil a oficiálně byla Afghánistánu akreditace pro NHRI pozastavena, přestože původní instituce funguje v utajení dál.

Iniciovat přezkum akreditace však může Akreditační podvýbor i sám, a to v případě, že se dle něj okolnosti týkající se NHRI typu A změnily natolik, že tato NHRI již nesplňuje podmínky Pařížských principů.[7] V poslední době se Akreditační podvýbor pro tento postup rozhodl v sedmi případech, přičemž ve třech z nich neshledal nesrovnalosti ani důvod pro doporučení

[2] Čl. 10 Statutu GANHRI.
[3] Čl. 15 Statutu GANHRI.
[4] Čl. 1 a 12 odst. 1 Statutu GANHRI
[5] Údaje v této části článků vychází ze zpráv ze zasedání Akreditačního podvýboru GANHRI z let 2017 až 2022.
[6] Libérie, Lotyšsko, Niger, Norsko, Belgie, Kongo, Madagaskar, Paraguay, Pobřeží slonoviny, Estonsko, Uzbekistán, Fiji, Benin a Gambie.
[7] Čl. 16 odst. 2 Statutu GANHRI.

dalších kroků (Ekvádor, Chile a Mexiko). U zbylých příkladů bylo doporučeno snížení akreditace na stupeň B (Panama a Srí Lanka) nebo zatím nebyl výsledek přezkum ukončen či zveřejněn (Nepál a Madagaskar).

Akreditační podvýbor dává všem státům, u nichž doporučil snížení akreditace NHRI, lhůtu jeden rok, aby se písemně vyjádřily a prokázaly, že jejich NHRI fungují v souladu s Pařížskými principy. Pokud této výzvě nedostojí, může jim být odebrán status A.[8] Z výše uvedených příkladů si nakonec v akreditaci skutečně pohoršily NHRI Ázerbájdžánu, Nikaraguy, Panamy a Maďarska. Naopak Burundi a Mauritánie si statusy svých NHRI udržely.

Poslední zasedání a očekávání

Zatím poslední zasedání Akreditačního podvýboru se uskutečnilo v Ženevě ve dnech 3. - 7. října 2022 a zpráva ze zasedání ještě nebyla zveřejněna. Žádost o akreditaci NHRI podalo Turecko, přezkum akreditace A se týkal Kanady, Kolumbie, Velké Británie, Indonésie, Libérie, Nigeru, Norska, Peru a Sierra Leone. U NHRI Srí Lanky byla ze strany Akreditačního podvýboru v nedávné minulosti po zvláštním přezkumu doporučena změna akreditace z A na B, s čímž Srí Lanka nesouhlasila a nyní byla věc znovu posouzena. V případě NHRI Madagaskaru, která byla podrobena zvláštnímu přezkumu, zda vzhledem k okolnostem stále odpovídá stupni A, se očekává zveřejnění doporučení.

Z výše uvedených příkladů sledovaných v období let 2017 až 2022 je zřejmé, že GANHRI, respektive Akreditační podvýbor, disponují několika různými postupy, jimiž pomáhají zajišťovat úroveň národních lidskoprávních institucí dle Pařížských principů. Akreditace NHRI v jednotlivých zemích může částečně odrážet i tamní stav lidských práv.

Situace může být v tomto ohledu z různých důvodů zkreslená, např. Česká republika svoji lidskoprávní instituci (jako téměř poslední v EU) nemá, přitom úroveň ochrany lidských práv je tu v porovnání s jinými zeměmi poměrně vysoká. Na rozdíl kupříkladu od Ruska, které sice úřad NHRI zřídilo, ale v posledních měsících se kromě válečných zvěrstev na Ukrajině dopouští i lidskoprávních přestupků vůči svému obyvatelstvu. Například tím, že odstoupilo od Evropské úmluvy o lidských právech (a zřeklo se i ochrany svých obyvatel ze strany Evropského soudu pro lidská práva) a téměř v živém přenosu lze sledovat mj. potlačování práva na shromažďování a svobody slova. Bude tedy zajímavé sledovat, zda Akreditační podvýbor využije některý ze svých mechanismů a zaměří svoji pozornost na Rusko, aby přezkoumal tamní dodržování Pařížských principů.

Natalie Illková

[8] Čl. 18 Statutu GANHRI

2. Soudní judikatura

Příslušníci Spojeného království ztratili po Brexitu unijní občanství a s tím související práva

SDEU ve svém rozsudku ve věci C-673/20 *EP proti Préfet du Gers a Institut National de la Statistique and des Études Économiques* ze dne 9. června 2022 potvrdil dlouho očekávaný závěr, že státní příslušníci Spojeného království ztratili po Brexitu unijní občanství. SDEU zamítl argument, že Brexit nemůže znamenat automatickou ztrátu unijního občanství a s ním spjatých práv, protože by tím došlo k diskriminaci a porušení principu právní jistoty a proporcionality.

K uvedenému závěru dospěl SDEU na základě žádosti o předběžnou otázku ze strany francouzského soudu, který se zabýval případem vyškrtnutí paní EP ze seznamu voličů a odmítnutí jejího opětovného zápisu do seznamu. Paní EP, občanka Spojeného království, která byla provdána za francouzského občana, žila ve Francii od roku 1984. Dle britského práva ztratila v důsledku svého dlouhodobého pobytu mimo území Spojeného království právo zde volit. Zároveň se paní EP nemohla zúčastnit francouzských komunálních voleb v roce 2020, neboť byla v důsledku Brexitu z volebního seznamu vyškrtnuta.

Ilustrační foto[1]

SDEU zdůraznil, že dle čl. 9 SEU a čl. 21 SFEU unijní občané musí mít státní příslušnost členského státu a že unijní občanství doplňuje, ale nenahrazuje občanství členského státu. Unijní občanství je základním statusem příslušníka členského státu EU.[2] Spojené království vystoupilo z EU a tím ztratilo statut členského státu. „*Ztráta státní příslušnosti členského státu tedy vede k tomu, že dotyčná osoba automaticky pozbývá statusu občana Unie*“, a to bez ohledu na to, zda využila své právo volně se pohybovat a pobývat na území EU před Brexitem. Jedná se o automatický důsledek „*výhradně svrchovaného rozhodnutí Spojeného království vystoupit z Evropské unie*“.

Členské státy EU zároveň dle SDEU nemají povinnost individuálně posuzovat důsledky ztráty unijního občanství. Tento závěr se může zdát v rozporu s dřívější judikaturou. SDEU totiž v minulosti zakotvil povinnost členského státu individuálně posoudit následky ztráty občanství členského státu v důsledku rozhodnutí orgánů členského státu v souladu s principem

[1] Zdroj: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/styles/large/public/resources/toolip/img/2014/05/25/elections-ec.jpg?itok=rlSY3Rdo.

[2] Rozsudek SDEU ve věci C-118/20 *JY proti Wiener Landesregierung* ze dne 18. ledna 2022, ECLI:EU:C:2022:34, bod 38.

proporcionality.[3] SDEU však upřesnil, že tento dřívější závěr lze aplikovat výlučně v případě, kdy ke ztrátě unijního občanství dochází na základě legislativního nebo individuálního opatření členského státu. V daném případě ztráta unijního občanství je důsledkem svrchovaného rozhodnutí Spojeného království vystoupit z EU.

Jako jeden z argumentů SDEU uvedl, že výklad, dle kterého by se vystoupení a dohoda o vystoupení vztahovala pouze na území Spojeného království, by vedl k diskrepanci práv mezi příslušníky Spojeného království a unijními občany. Účelem dohody o vystoupení je přitom zajistit reciproční ochranu. Reciproční ochrana po skončení přechodného období se vztahuje na v dohodě vyjmenovaná práva, mezi které právo volit nepatří.

Právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu a v obecních volbách dle čl. 20 odst. 2 a čl. 22 SFEU a čl. 39 a 40 SFEU je vázáno na unijní občanství. Členské státy po Brexitu nejsou povinny toto právo poskytovat státním příslušníkům Spojeného království, kteří jsou nyní příslušníky třetího státu. Zůstává však na členských státech a jejich vnitrostátním právu, zda právo volit udělí i cizím státním příslušníkům. Jinými slovy rozhodnutí SDEU neznamená automatickou ztrátu volebních práv. Spojené království již kupříkladu vyjednalo bilaterální dohodu o právu volit v komunálních volbách s některými členskými státy EU.[4] V těchto státech volební právo ve sjednaném rozsahu zůstává zachováno pro státní příslušníky Spojeného království i po Brexitu.

Pro úplnost, lze rovněž zmínit, že SDEU opětovně potvrdil platnost dohody o vystoupení. Dle SDEU nepřekročila EU pravomoci, pokud dohoda o vystoupení nezajistila právo volit v obecních volbách pro státní příslušníky Spojeného království, kteří využili práva pohybu a pobytu.

Byť závěr SDEU bylo možné s ohledem na jazykové znění Smluv a dohody o vystoupení předpokládat, rozhodnutí má svůj význam do budoucna. Rozhodnutí potvrdilo, že unijní občanství je statusem vázaným výlučně na občanství členského státu. Nejedná se o občanství, které by mohlo být na základě rozhodnutí EU individuálně uděleno nebo ztraceno. Unijní občanství lze individuálně nabýt a ztratit pouze spolu s občanstvím členského státu anebo spolu se všemi ostatními státními příslušníky spolu s přistoupením či vystoupením státu (jehož je osoba příslušníkem) z EU. Rovněž otázka postavení příslušníků Spojeného království je tímto rozhodnutím zodpovězena. Příslušníci Spojeného království se po Brexitu nemohou domáhat práv vyplývajících z unijního občanství, ať už tato práva před Brexitem využívali nebo ne.

Barbora Havlíková

[3] *JY proti Wiener Landesregierung*, bod 51; Rozsudek SDEU ve věci C-135/08 *Rottman proti Freistaat Bayern* ze dne 2. března 2010, ECLI:EU:C:2010:104, bod 41.

[4] DELPERO, C. Explained: Where in Europe can non-EU foreigners vote in local elections? The Local L: Europes new's in English [online]. Dostupné na: https://www.thelocal.com/20220218/explained-where-in-europe-can-non-eu-foreigners-vote-in-local-elections/

Omezení pacienta pásy v lůžku v judikatuře ESLP

V posledních týdnech před sepsáním článku se objevují zprávy o dlouhodobém (mnoho let trvajícím) používání pásů v psychiatrické nemocnici.[1] V článku shrnuji, co k omezení pásy v lůžku uvedl Evropský soud pro lidská práva a jeho závěry doplňuji o postřehy z návštěv psychiatrických nemocnic.[2]

Samo připoutání člověka k lůžku není nutně špatným zacházením

První zmínku o omezení pásy jsem nalezl v rozsudku ve věci *Julin proti Estonsku*.[3] Pan Julin nebyl v nemocnici, ale ve vězení, pro článek je podstatný incident, kdy se pokusil na samotku pronést tabák. Příslušníci vězeňské služby tabák odhalili a pan Julin začal být agresivní, vulgární, bušil do dveří, a nakonec udeřil i příslušníka.

Pan Julin byl následně po dobu 9 hodin připoután k lůžku. ESLP konstatoval špatné zacházení. Kritizoval to, že před použitím pásů nebyly vyzkoušeny mírnější prostředky a že omezení trvalo i v situaci, kdy pan Julin již byl tichý a nechoval se v pásech neklidně.[4]

Rozsudek ve věci pana Julina je důležitý, protože v něm ESLP připustil, že člověka je za určitých okolností možné připoutat pásy k lůžku aniž by se jednalo o špatné zacházení, a to pokud je omezení nezbytně nutné k předejití zranění sebe nebo druhých. U jiných omezovacích prostředků názor ESLP neznáme. Nevíme, jak by ESLP přistoupil k umístění člověka do síťového či klecového lůžka[5] (ani jedno už v ČR nelze používat) nebo k použití ochranného kabátku (ten stále používat lze, děje se tak ale zřídka).

Evropský soud pro lidská práva [6]

Pro použití pásů musí existovat závažný důvod

Rozsudek ve věci *Bureš proti České republice*[7] se týká případu muže, který se omylem předávkoval léky a šel do obchodu, aniž by měl kalhoty či spodní prádlo. Pan Bureš byl převezen na záchytnou stanici, kde byl (podle popisu vlády, který ESLP

[1] KOŠLEROVÁ, A. Případ 12 let kurtované pacientky: když selže systém a ombudsman o vás neví. In: iROZHLAS [on-line]. 2022. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/psychiatrie-nemocnice-kurtovani-ombudsman-system-selhani_2209290500_ank.

[2] Návštěvy provádím v rámci práce v Kanceláři veřejného ochránce práv, články obsažené v tomto článku, však nelze považovat za stanovisko Kanceláře veřejného ochránce práv.

[3] Rozsudek ESLP ve věci *Julin proti Estonsku* ze dne 29. května 2012, stížnost č. č. 16563/08.

[4] K tomu blíže *Julin proti Estonsku* odst. 104. S tím, že omezení trvá i v okamžiku, kdy je pacient popisován jako klidný, se ojediněle setkáváme při systematických návštěvách psychiatrických nemocnic. Viz zpráva z návštěvy veřejného ochránce práv ze dne 14. 11. 2019, sp. zn. 79/2019/NZ. Dostupné na: https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/8234.

[5] Umísťování lidí do klecí označil ESLP za špatné zacházení v rozsudku *Svinarenko a Slyadnev proti Rusku* ze dne 17. 7. 2014, stížnosti č. 32541/08 a 43441/08, jednalo se však o použití klece v průběhu soudního řízení.

[6] Zdroj obrázku: https://www.coe.int/en/web/portal/-/coronavirus-exceptional-measures-at-the-european-court-of-human-rights.

[7] Rozsudek ESLP ve věci *Bureš proti České republice* ze dne 18. 10. 2012, stížnost č. 37679/08.

přejal) omezen pásy ve třech epizodách trvajících méně než hodinu.

ESLP konstatoval špatné zacházení, protože nepovažoval za prokázané, že by pan Bureš někoho ohrožoval a že situaci nešlo vyřešit mírněji. Soud uvedl, že *„použití omezovacích prostředků je závažným opatřením, které musí být vždy odůvodněno tím, že zabraňuje bezprostřední újmě pacienta nebo okolí, a které musí být přiměřené ve vztahu k tomuto cíli. Pouhý neklid tedy nemůže odůvodnit připoutání člověka k posteli po dobu téměř dvou hodin.“*[8]

Podobné závěry ESLP uvedl i v rozsudku (č. 2) *M. S. proti Chorvatsku*[9], kde ESLP konstatoval, že špatným zacházením bylo omezení paní M. S. pásy po dobu 15 hodin. Uvedl, že použití pásů nemůže být odůvodněno tím, že se paní M. S. bránila omezení. Soud také kritizoval, že v průběhu omezení nebyl zajištěn dostatečný dohled a nemocnice nereagovala na sdělení paní M. S., že zažívá intenzivní bolest zad.[10]

Tyto rozsudky jsou důležité, protože v nich ESLP připouští, že použití pásů by mohlo být přípustné (za podmínek, které v případě pana Bureše ani paní M. S. nebyly naplněny) i vůči člověku s postižením. Existují totiž i názory, že použití pásů (i jiných omezovacích prostředků) vůči člověku s postižením je nepřípustné absolutně.[11]

Není nutné čekat na vyhrocení situace, pokud je zřejmé, že k vyhrocení dojde

Aggerholm proti Dánsku[12] je zatím posledním rozsudkem, v němž se ESLP omezení pásy věnoval. Pan Aggerholm měl od roku 2005 uloženo opatření obdobné našemu ochrannému léčení v ústavní formě, protože se pod vlivem paranoidní schizofrenie dopustil nebezpečného vyhrožování.

Dne 8. 2. 2013 byl pan Aggerholm neklidný, nikoho však nenapadal. Pronášel výhrůžné poznámky typu *„už by s ní (lékařkou) měl někdo něco udělat“*, stupňující se vztek byl zřejmý i z výrazu ve tváři. Snaha o uklidnění se nesetkala s úspěchem a lékařka měla obavy, že se stane něco velmi špatného. Pan Aggerholm byl omezen pásy v lůžku téměř 23 hodin.[13]

Rozsudek je důležitý, protože v něm ESLP shrnuje, jaké aspekty omezení hodnotí při zvažování toho, zda došlo ke špatnému zacházení.

Hodnotí nejen samotné rozhodnutí o omezení, ale i trvání omezení, způsob, jak bylo omezení provedeno[14], jak byl

[8] Viz odst. 96 rozsudku ve věci *Bureš proti České republice*.
[9] Rozsudek ESLP ve věci *M. S. proti Chorvatsku* (č. 2) ze dne 19. 2. 2015, stížnost č. 75450/12.
[10] Viz odst. 111 rozsudku ve věci *M. S. proti Chorvatsku* (č. 2).
[11] Tento ambicióznější názorový proud vychází z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a blíže je zachycen např. v McSHERRY, B. Regulating seclusion and restraint in health care settings: The promise of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. In: *International Journal of law and Psychiatry*. 2017, č. 53, s. 39-44.
[12] Rozsudek ESLP ve věci ve věci *Aggerholm proti Dánsku* ze dne 15. 9. 2020, stížnost č. 45439/18.
[13] ESLP uvádí, že se jedná o prozatím nejdelší dobu omezení pásy, kterou se zabýval, viz odst. 104 rozsudku *Aggerholm proti Dánsku*.
[14] Omezení pásy může mít různou podobu. Liší se počet použitých pásů (1 –12), rozsah v jakém se může pacient v pásech pohybovat, někde je pacient na pokoji sám, jinde je omezen na ložnici, kde se nachází další pacienti, atd.

zajištěn dohled nad pacientem, jeho kontroly a záznamy o průběhu omezení.[15]

I v tomto rozsudku ESLP konstatoval špatné zacházení. Nekritizoval však samotné rozhodnutí o omezení, u nějž akceptoval, že chování pana Aggerholma představovalo bezprostřední ohrožení. Špatné zacházení shledal v tom, že omezení trvalo i v situaci, kdy pan Aggerholm již byl klidnější a ochotný navázat hovor, dále v tom že téměř 12 hodin stav pana Aggerholma nezhodnotil lékař a došlo k téměř dvouhodinové prodlevě mezi rozhodnutím o ukončení omezení a odpoutání pana Aggerholma.

Závěry ESLP obsažené v tomto rozsudku lze použít pro výklad pojmu *„bezprostřední ohrožení“*, který český právní řád používá jak mezi podmínkami pro použití omezovacích prostředků, tak mezi podmínkami pro hospitalizaci pacienta bez souhlasu. Pojem bezprostřednosti[16] není správné vnímat pouze v místním a časovém významu, ale i v kauzálním významu, tedy že pokud by nebylo zasaženo, došlo by k realizaci ohrožení.

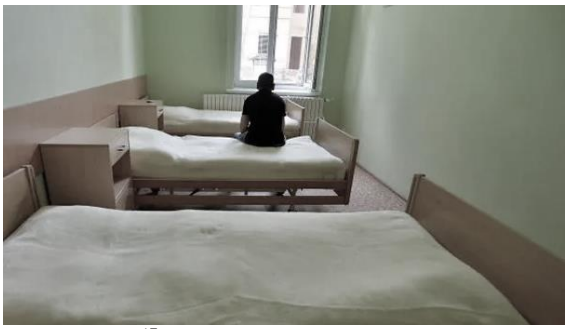

Ilustrační foto[17]

Závěr

Z judikatury ESLP je zřejmé, že omezení člověka pásy v lůžku není jen specialitou České republiky[18] a že připoutání člověka pásy k lůžku může snadno dosáhnout intenzity špatného zacházení. ESLP takovou praxi připouští (i vůči lidem s postižením) po omezenou dobu jako krajní řešení, pokud člověk závažně ohrožuje sebe nebo druhé, nebo je jasné, že k takovému ohrožení dojde. Omezení pásy v trvání týdnů, měsíců či dokonce let ESLP prozatím neřešil, lze si však jen stěží představit, že by takovou praxi nevyhodnotil jako špatné zacházení.

Matěj Stříteský

[15] Viz odst. 87 rozsudku *Aggerholm proti Dánsku*.

[16] Připomínka veřejného ochránce práv v legislativním procesu ze dne15. 9. 2022, sp. zn. 38187/2020/S, dostupné na: https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/8812.

[17] Zdroj obrázku: https://1884403144.rsc.cdn77.org/foto/psychiatrie-dobrany/Zml0LWluLzEwNTF4NjIxL2ZpbHRlcnM6cXVhbGl0eSg4NSkvaW1n/3196318.jpg?v=0&st=2JepWQowNhuKfKFzFkAxZxqdki1Nut_qrl2fdH6DpQ&ts=1600812000&e=0.

[18] V roce 2018 se k omezování pásy vyjadřoval německý Spolkový ústavní soud, který označil za pochybení, když rozhodnutí omezení pásy (nad 30 minut) není podrobeno soudnímu přezkumu, a to i u pacientů, kteří jsou již z rozhodnutí soudu zadržováni v nemocnici. Viz rozhodnutí německého Spolkové ústavního soudu ze dne 24. 7. 2018, sp. zn. 2 BvR 309/15. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2018/bvg18-062.html;jsessionid=5D81AEBE8F62C11CB1B7ACE77F836EC8.1_cid392.

3. Nové publikace

ŠTURMA, Pavel, LIPOVSKÝ, Milan (eds.): The Crime of Genocide: Then and Now. Evolution of a Crime. Leiden/Boston: Brill Nijhoff, 2022, ISBN: 978-90-04-51931-2

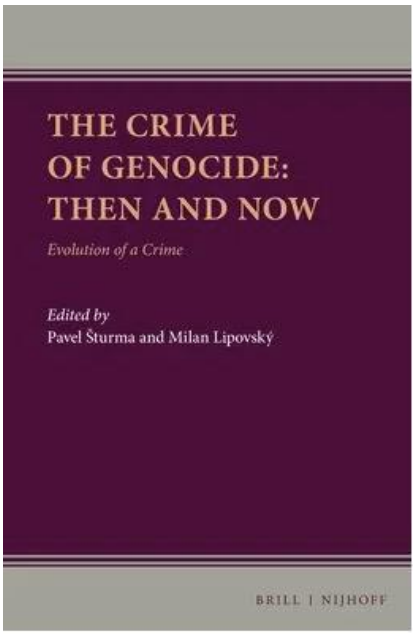

Rád bych Vás seznámil s anglicky psanou publikací, která právě vyšla v nakladatelství Brill a kterou jsme editovali společně s panem profesorem Šturmou. Publikace vychází z příspěvků vystupujících na konferenci konané při příležitosti 70. výročí vstupu v platnost Úmluvy OSN proti genocidě z roku 1948.

Shodou okolností vystupující na konferenci zahrnovali obyvatele téměř všech zemí bývalého Rakousko-Uherska, což vzhledem k faktu, že Rafael Lemkin, duchovní otec definice zločinu genocidy, studoval na Univerzitě ve Lvově (mimochodem také někdejší univerzitě Sira Hersche Lauterpachta), bylo připomenuto coby důkaz, že i v zemích střední a východní Evropy studia genocidy stále silně rezonují.

Publikace zahrnuje příspěvky věnující se teoretickým studiím i konkrétním právním otázkám. Jednotliví autoři se věnují jak platnému právu, tak různým kritikám a návrhům na úpravu definice zločinu, ale i dalších ustanovení Úmluvy. Vzhledem k tomu, že definice zločinu však nebyla změněna od svého přijetí, bylo třeba vzít v potaz i judikaturní vývoj. Ten se rozvinul zejména od 90. let 20. století spolu se založením ad-hoc tribunálů a dalších institucí. Nejen pro české autory bude zajímavá mimo jiné i kapitola věnovaná české a československé zkušenosti s Úmluvou jako takovou. Koneckonců výkladu definice zločinu přispívá vnitrostátní praxe, která však není vždy jednotná, a právě v postkomunistických zemích střední a východní Evropy je naplněna specifickými aspekty.

Pozornosti nemohly uniknout ani jednotlivé chráněné skupiny, ať už ty v Úmluvě zahrnuté, jakož i ty k zahrnutí na mezinárodněprávní úrovni navrhované. Stejně tak se v posledních letech ukazuje jako nutné věnovat zvláštní pozornost trestnosti popírání genocidy. Současným situacím, kdy mezinárodní i vnitrostátní soudy posuzují, zda byla genocida spáchána, je také věnována v publikaci pozornost.

Ačkoliv v době konference nebylo ještě známo, že definice genocidy a Úmluva samotná budou od února 2022 hrát další významnou (a smutnou) roli v mezinárodních vztazích, ukazuje se, že studie, právní i jiné, tohoto tématu jsou stále aktuální.

Milan Lipovský

BILCHITZ, David: Fundamental Rights and the Legal Obligations of Business. Cambridge: Cambridge University Press, 2022, ISBN: 978-1-108-84194-8

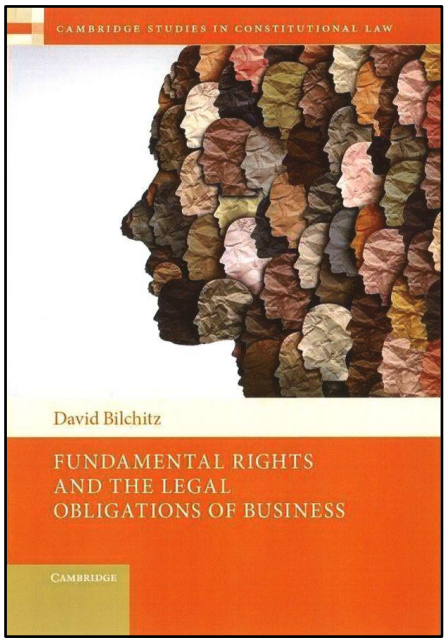

Rozsáhlou monografii Davida Bilchitze, který působí na univerzitách v Johannesburgu a Readingu, je možné chápat jako ambiciózní, avšak pečlivě zdůvodněný analytický rámec pro stanovení právních povinností obchodních korporací. V práci autor navazuje na současnou rozsáhlou literaturu týkající se právního posouzení vlivu činnosti obchodních korporací na základní práva osob. Autor v knize kombinuje deskriptivní přístup analyzující existující judikaturu vnitrostátních a mezinárodních soudů v této oblasti s přístupem normativním. V rámci něho autor formuluje vlastní komplexní model s cílem zvýšit odpovědnost obchodních společností za zásahy do základních práv jednotlivců.[1]

Úvodní část knihy charakterizuje podstatu obchodních společností a současně jejich potenciál ohrožovat základní práva. Dále sleduje diskuse v odborné literatuře týkající se odpovědnosti nestátních aktérů (*non-state actors*), jež se týkají nejen obchodních korporací, ale dopadají přirozeně i na ně.

Poté autor detailně popisuje různé modely působení základních práv na soukromoprávní vztahy, a z nich plynoucí modely závazků soukromých společností, přičemž klíčové jsou podle mého názoru argumenty v 5. kapitole knihy ve prospěch modelu přímých závazků soukromoprávních subjektů.

Za hlavní část knihy považuji druhou část, v níž autor formuluje vlastní vícefaktorový přístup ke stanovení obsahu závazků obchodních společností. Mezi faktory, které je potřeba podle autora zvažovat, patří zájmy chráněné individuálními právy, zranitelnost beneficientů základních práv, výkon faktické moci obchodní korporace a konkrétní dopady na beneficienty práv. Zkoumat je podle autora důležité též autonomii při rozhodování obchodních korporací, funkce, které obchodní korporace plní, a obecně též potenciál obchodní korporace vlastní činností ohrožovat základní práva.

Závěrečná část knihy usiluje o adaptaci institucionálního rámce a procesů v právu tak, aby vedly k posílení odpovědnosti obchodních korporací za zásahy do základních práv. Podle autora bez těchto institucionálních a procesních změn dotýkajících se korporátního práva není možné, aby navrhovaný rámec právní

[1] Jak asi nejlépe vystihuje autorovo věnování „… in joint commitment to a better, rights-respecting world.“

odpovědnosti obchodních korporací fungoval a přinesl reálné změny ve vnímání závazků obchodních společností.[2]

Potřeby změn podle autora zahrnují reformy existujících pravidel o odpovědnosti managementu obchodních korporací a dále v otázkách externího dohledu a soudního přezkumu činnosti obchodních korporací, a to jak na vnitrostátní, tak i na mezinárodní úrovni.

Pavel Ondřejek

[2] BILCHITZ, David: Fundamental Rights and the Legal Obligations of Business. Cambridge: Cambridge University Press, 2022, str. 20.